

ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતાનો કેટલાક ચલોના સંદર્ભમાં અભ્યાસ

સારાંશ(Abstract)

આજના યુગમાં એ પ્રસ્થાપિત હકિકત છે કે પોતાની જાતને જીવંત રાખ્યા વિના કોઈપણ વ્યક્તિ પોતાના વ્યવસાયમાં સમૃદ્ધ ફાળો આપી શકે નહીં. તેમાં પણ એક શિક્ષક તરીકે તેમના વ્યવસાયમાં આ બાબત વધુ સાચી જણાય છે. કારણ કે શિક્ષકની જવાબદારીઓ ખૂબ વધારે હોય છે. વર્તમાન સમયમાં શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતા ચકાસવી ખૂબ જરૂરી છે. માટે અભ્યાસકે આ સંશોધન હાથ ધરેલ છે.

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સ્તરીકૃત યાદૃચ્છિક ઝુમખા પદ્ધતિથી નિદર્શની પસંદગી કરવામાં આવી હતી. કુલ 105 શિક્ષકોને નિદર્શ તરીકે પસંદગી કરી હતી. જેમાં પૂર્વ વિસ્તાર અને પશ્ચિમ વિસ્તારના શિક્ષકોની સંખ્યા અનુક્રમે 68 અને 37 હતી. ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતાના સંદર્ભમાં આ અભ્યાસ હોવાથી અભ્યાસકે ઉચ્ચતર માધ્યમિક શિક્ષકો માટેની વ્યવસાયિક સજ્જતા કસોટીની રચના કરી હતી જે સ્વરચિત હતી. જેમાં પ્રાથમિક સ્વરૂપમાં 80 વિધાનો રાખવામાં આવ્યા હતાં. જ્યારે અંતિમ સ્વરૂપમાં માત્ર 60 વિધાનો રાખવામાં આવ્યા હતાં. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિ તરીકે ટી-ટેસ્ટનો ઉપયોગ કર્યો હતો. આ અભ્યાસમાં તારણો પરથી ખ્યાલ આવે છે કે પુરુષ શિક્ષકો અને સ્ત્રી શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતા સમાન હતી. તેમજ પૂર્વ વિસ્તારના શિક્ષકો કરતાં પશ્ચિમ વિસ્તારના શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતા યદિયાતી જોવા મળી હતી. જ્યારે 10 વર્ષથી ઓછો શૈક્ષણિક અનુભવ ધરાવતા અને 10 કે તેથી વધુ વર્ષનો શૈક્ષણિક અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતામાં સૂચક તફાવત જોવા મળેલ હતો.

પારિભાષિક શબ્દો - ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાના શિક્ષકો, વ્યવસાયિક સજ્જતા

❖ પ્રસ્તાવના (Introduction)

વિદ્યાર્થીના જીવનમાં શિક્ષકનું સ્થાન માતા-પિતા પછીનું હોય છે તેથી શિક્ષકનો દૃષ્ટિકોણ એવો હોવો જોઈએ કે બાળકોમાં જ્ઞાન, કૌશલ્યો, સમજ તથા તેનો સર્વાંગી વિકાસ થાય કુંભારની જેમ મહેનતની ચિંતા કર્યા વિના ઘડાને સુંદર આકાર આપવામાં જ પોતાના જીવનની સાર્થકતા સમજવી જોઈએ.

શિક્ષકો પોતાના વ્યવસાય પ્રત્યે સજ્જ અને સજાગ રહેવું જોઈએ તો જ વર્ગશિક્ષણ જીવંત બની રહે. શિક્ષકે પોતાની વ્યવસાયિક સજ્જતા વધારવા માટે પોતાની વાંચનની ભૂખ વધારવી અને વાંચન ચિંતનાત્મક અને મનનપૂર્વક હોવું જોઈએ. જ્ઞાનની વિસ્તરતી જતી ક્ષિતિજો આંબવા માટે શિક્ષકે આજીવન અધ્યેતા બની રહેવું જોઈએ.

શિક્ષણનું કાર્યક્ષેત્ર વિશાળ છે. ભવિષ્યમાં શિક્ષણના સંદર્ભમાં શિક્ષકોએ પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવી રાખવા માટે પોતાના વ્યવસાય પ્રત્યે સજ્જતા કેળવવી પડશે. સમાજના અસ્તિત્વની શરતોને બાળકોમાં તૈયાર કરવાનું સાધન જો કોઈ હોય તો તે શિક્ષક છે. પ્રવર્તમાન વિશ્વમાં આજે અન્ય ક્ષેત્રોની જેમ શિક્ષણક્ષેત્રમાં પણ વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના કારણે અનેક પરિવર્તનો આવ્યા છે. આ પરિવર્તનો વિદ્યાર્થી સુધી પહોંચાડી તેને અન્ય

દેશોના હરોળમાં તૈયાર કરવાની કપરી જવાબદારી શિક્ષણ અને શિક્ષણ આપતાં શિક્ષકની છે. માટે તેઓ પોતાના વ્યવસાય પ્રત્યે કેટલા પ્રમાણમાં સજ્જ છે તે જાણવું ખૂબ જ જરૂરી છે. આ બાબતોને ધ્યાનમાં રાખી પ્રસ્તુત અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવ્યો છે.

❖ અભ્યાસના હેતુઓ (Objective of Study)

પ્રસ્તુત અભ્યાસના હેતુઓ નીચે મુજબ રચવામાં આવ્યા હતાં.

૧. ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના શિક્ષકો માટે વ્યવસાયિક સજ્જતા કસોટીની રચના કરવી.
૨. ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતાનો અભ્યાસ કરવો.
૩. ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતાનો જાતિના સંદર્ભમાં અભ્યાસ કરવો.
૪. ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતાનો વિસ્તારના સંદર્ભમાં અભ્યાસ કરવો.
૫. ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતાનો શૈક્ષણિક અનુભવના સંદર્ભમાં અભ્યાસ કરવો.

❖ અભ્યાસમાં સમાવિષ્ટ ચલો (Variables of the Study)

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સમાવિષ્ટ ચલો નીચેની કરવામાં આવ્યા છે.

અભ્યાસમાં સમાવિષ્ટ ચલો

ક્રમ	ચલ	ચલનાં પ્રકાર	કક્ષાઓ
1	જાતિ	સ્વતંત્ર	પુરુષ સ્ત્રી
2	વિસ્તાર	સ્વતંત્ર	પૂર્વ વિસ્તાર પશ્ચિમ વિસ્તાર
3	શૈક્ષણિક અનુભવ	સ્વતંત્ર	૧૦ વર્ષ કે તેથી વધુ શૈક્ષણિક અનુભવ ૧૦ વર્ષથી ઓછો શૈક્ષણિક અનુભવ
4	વ્યવસાયિક સજ્જતા	પરતંત્ર	

❖ ઉત્કલ્પનાઓ (Hypothesis)

પ્રસ્તુત અભ્યાસના હેતુઓને પૂર્ણ કરવા માટે રચવામાં આવેલ ઉત્કલ્પનાઓ નીચે મુજબ છે.

- H_{01} ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના પુરુષ શિક્ષકો અને સ્ત્રી શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતાના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.
- H_{02} ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના પૂર્વ વિસ્તારના શિક્ષકો અને પશ્ચિમ વિસ્તારના શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતાના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.
- H_{03} ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના 10 વર્ષથી ઓછો શૈક્ષણિક અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકો અને 10 વર્ષ કે તેથી વધુ શૈક્ષણિક અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતાના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોય.

❖ સંશોધન યોજના (Research Methodology)

નિદર્શ (Sample)

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં અભ્યાસકે અમદાવાદ શહેરને પૂર્વ વિસ્તાર અને પશ્ચિમ વિસ્તાર એમ બે સ્તરમાં વિભાજીત કર્યો હતો. સ્તરીકૃત યાદૃચ્છિક ઝૂમખા પદ્ધતિ અનુસાર પૂર્વ વિસ્તારમાંથી કુલ 68 શિક્ષકો અને પશ્ચિમ વિસ્તારમાંથી 37 શિક્ષકો એમ કુલ 105 શિક્ષકોનો નિદર્શ પસંદ કરવામાં આવ્યો હતો.

સંશોધન પદ્ધતિ (Research Method)

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં સર્વેક્ષણ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો.

સંશોધન ઉપકરણ (Research Tool)

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતાના સંદર્ભમાં હોવાથી અભ્યાસકે ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના શિક્ષકો માટેની વ્યવસાયિક સજ્જતા કસોટીની રચના કરી હતી જે સ્વરચિત હતી.

આ કસોટીમાં છ પેટા કસોટીઓ હતી જે નીચે મુજબ છે. દરેક પેટા કસોટીમાં 10 પ્રશ્નો પૂછવામાં આવ્યા હતાં.

કસોટી – 1	:	સંબંધ ઘટાયક
કસોટી – 2	:	તર્ક કસોટી
કસોટી – 3	:	શિક્ષણમાં સામાન્ય જ્ઞાન
કસોટી – 4	:	શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાન અને અનફૂલન
કસોટી – 5	:	અધ્યાપન કૌશલ્યો
કસોટી – 6	:	શૈક્ષણિક સાધનોનો ઉપયોગ અંગેનું જ્ઞાન

માહિતી એકત્રીકરણની રીત (Data Collection)

અભ્યાસકે અમદાવાદ શહેરને વ્યાપવિશ્વ તરીકે લઈ વિસ્તાર પ્રમાણે ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓની પસંદગી કરી હતી. પસંદ કરેલ શાળાના આચાર્યશ્રીની પૂર્વ મંજૂરી મેળવી શિક્ષકો પાસેથી માહિતી મેળવવાનો સમય નિર્ધારિત કર્યો હતો.

અભ્યાસકે નક્કી કરેલા સમય અનુસાર શાળામાં રૂબરૂ શિક્ષકોને મળીને જરૂરી સૂચનાઓ આપવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ તેમને કસોટી આપવામાં આવી અને પ્રતિયાર આપવા માટે જણાવવામાં આવ્યું હતું અને તેમના પ્રતિયારના આધારે કાચા પ્રાપ્તાંક મેળવવામાં આવ્યા હતાં.

પૃથક્કરણની રીત (Data Analysis)

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં પૃથક્કરણ માટે પ્રાપ્ત કરેલ માહિતીના આધારે પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી, પ્રમાણ વિચલન અને પ્રમાણભૂલની ગણતરી કરવામાં આવી હતી અને ઉત્કલ્પનાઓની ચકાસણી અને અર્થઘટન માટે ટી-મૂલ્ય શોધવામાં આવ્યા હતા.

સારણી-1

પુરુષ શિક્ષકો અને સ્ત્રી શિક્ષકોનું પ્રમાણવિયલન, પ્રમાણભૂલના પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી દર્શાવતી સારણી

જૂથ	સંખ્યા	સરાસરી	પ્રમાણવિયલન	સરાસરીનો તફાવત	પ્રમાણભૂલ	ટી-મૂલ્ય	સાર્થકતાની કક્ષા
પુરુષ શિક્ષકો	52	28.80	6.51	0.90	0.95	1.06	N.S.
સ્ત્રી શિક્ષકો	53	27.85	6.51				

0.05 કક્ષાએ ટી-સારણીયન મૂલ્ય 1.96

0.01 કક્ષાએ ટી-સારણીયન મૂલ્ય 2.58

N.S. = Not Significant

ઉપરોક્ત સારણી-1 પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે બંને જૂથ વચ્ચે 0.05 અને 0.01 કક્ષાએ તફાવત સાર્થક નથી એટલે કે શૂન્ય ઉત્કલ્પના (H_{01}) ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના પુરુષ શિક્ષકો અને સ્ત્રીશિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતાના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહીં હોયનો અસ્વીકાર કરવામાં આવતો નથી.

આમ, પુરુષ શિક્ષકો અને સ્ત્રી શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતામાં કોઈ સૂચક તફાવત જોવા મળતો નથી. એટલે બંને જૂથની વ્યવસાયિક સજ્જતા સમાન જાવા મળે છે.

સારણી-2

પૂર્વ વિસ્તાર અને પશ્ચિમ વિસ્તારના શિક્ષકોના પ્રમાણવિયલન, પ્રમાણભૂલના પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી દર્શાવતી સારણી

વિસ્તાર	સંખ્યા	સરાસરી	પ્રમાણવિયલન	સરાસરીનો તફાવત	પ્રમાણભૂલ	ટી-મૂલ્ય	સાર્થકતાની કક્ષા
પૂર્વ વિસ્તાર	68	27.25	7.023	0.845	2.13	2.54	*
પશ્ચિમ વિસ્તાર	37	29.40	5.076				

ઉપરોક્ત સારણી-2 પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે બંને જૂથ વચ્ચે 0.05 કક્ષાએ તફાવત સાર્થક છે એટલે કે શૂન્ય ઉત્કલ્પના (H_{02}) ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના પૂર્વ વિસ્તારના શિક્ષકો અને પશ્ચિમ વિસ્તારના શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતાના સરાસરી પ્રાપ્તાંકો વચ્ચે કોઈ તફાવત નહિ હોયનો અસ્વીકાર થાય છે.

આમ, પૂર્વ વિસ્તારના શિક્ષકો અને પશ્ચિમ વિસ્તારના શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતામાં સૂચક તફાવત જોવા મળે છે એટલે પૂર્વ વિસ્તારના શિક્ષકો કરતાં પશ્ચિમ વિસ્તારના શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતા ચઢિયાતી જોવા મળે છે.

સારણી-3

10 વર્ષથી ઓછો શૈક્ષણિક અનુભવ અને 10 વર્ષ કે તેથી વધુ વર્ષનો શૈક્ષણિક અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકોના પ્રમાણવિયલન, પ્રમાણભૂલના પ્રાપ્તાંકોની સરાસરી દર્શાવતી સારણી

શૈક્ષણિક અનુભવ	સંખ્યા	સરાસરી	પ્રમાણવિયલન	સરાસરીનો તફાવત	પ્રમાણભૂલ	ટી-મૂલ્ય	સાર્થકતાની કક્ષા
----------------	--------	--------	-------------	----------------	-----------	----------	------------------

10 વર્ષથી ઓછો	42	29.69	5.37	0.87	2.14	2.41	*
10 કે તેથી વધુ વર્ષ	63	27.26	5.93				

ઉપરોક્ત સારણી-3 t-નું મૂલ્ય 2.41 મળે છે જે t-સારણીયન 0.05 કક્ષાના મૂલ્ય 1.96 કરતા વધુ છે તેથી શૂન્ય ઉત્કલ્પના (H_0) નો અસ્વીકાર કરવામાં આવે છે. આમ, 10 વર્ષથી ઓછો શૈક્ષણિક અનુભવ ધરાવતા અને 10 કે તેથી વધુ વર્ષનો શૈક્ષણિક અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતાના સરાસરી પ્રાપ્તિઓ વચ્ચે કોઈ સાર્થક તફાવત નહિ હોયનો અસ્વીકાર કરવામાં આવે છે.

આમ, 10 વર્ષથી ઓછો શૈક્ષણિક અનુભવ ધરાવતા અને 10 કે તેથી વધુ વર્ષનો શૈક્ષણિક અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતામાં સૂચક તફાવત જોવા મળે છે.

❖ અભ્યાસના તારણો (Findings)

પ્રસ્તુત અભ્યાસના તારણો નીચે મુજબ હતાં.

1. અમદાવાદ શહેરની ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના મોટા ભાગના શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતા પ્રમાણમાં ઊંચી જોવા મળી હતી.
2. ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના પુરુષ શિક્ષકો અને સ્ત્રી શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતા પર જાતિની કોઈ અસર જોવા મળતી નથી. આમ, પુરુષ અને સ્ત્રી શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતા સમાન છે.
3. ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના શિક્ષકો પર વિસ્તારની અસર જોવા મળે છે. પૂર્વ વિસ્તારના શિક્ષકો અને પશ્ચિમ વિસ્તારના શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતામાં તફાવત છે. પૂર્વ વિસ્તારના શિક્ષકોની તુલનાએ પશ્ચિમ વિસ્તારના શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતા વધારે ચઢિયાતી છે.
4. ઉચ્ચતર માધ્યમિક શાળાઓના શિક્ષકો પર અનુભવની અસર જોવા મળે છે. 10 વર્ષથી ઓછો શૈક્ષણિક અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકો અને 10 વર્ષ કે તેથી વધુ શૈક્ષણિક અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતામાં સૂચક તફાવત છે. 10 વર્ષથી ઓછો શૈક્ષણિક અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકોની તુલનાએ 10 વર્ષ કે તેથી વધુ શૈક્ષણિક અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતા વધારે ચઢિયાતી છે.

❖ શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો (Implication of Research)

1. પૂર્વ વિસ્તારના શિક્ષકોની તુલનાએ પશ્ચિમ વિસ્તારના શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતા પ્રમાણમાં વધારે જાવા મળે છે. પશ્ચિમ વિસ્તારના વિદ્યાર્થીઓ સમાન હોવાને લીધે આ વિસ્તારના શિક્ષકો પૂર્વ વિસ્તારના શિક્ષકોની તુલનામાં પ્રમાણમાં વધારે સજ્જતા ધરાવતા હોઈ શકે.

પૂર્વ વિસ્તારના શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતા વધારવા માટે તે વિસ્તારમાં આવેલ સેવા વિસ્તરણ કેન્દ્ર દ્વારા જૂથ ચર્ચા તેમજ શૈક્ષણિક નિબંધ વાચન જેવા કાર્યક્રમોનું આયોજન કરવું જોઈએ. આ કાર્યક્રમો વધુ રસપ્રદ બને તેવા પ્રયત્નો હાથ ધરવા જોઈએ.

2. જેમ જેમ અનુભવ વધે તેમ વ્યાજ્ઞિત પોતાના વ્યવસાય પ્રત્યે વધુ સજ્જ જોવા મળે છે. આ કારણસર 10 વર્ષ કે તેથી વધુ અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતા પ્રમાણમાં ઊંચી જોવા મળે છે.

૧૦ વર્ષથી ઓછો અનુભવ ધરાવતા શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતા વધારવા માટે શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ દ્વારા (જેમ કે બાયસેગ અને ડાટેટ) દ્વારા કાર્યક્રમોનું આયોજન કરવું જોઈએ. વર્કશોપ, સેમિનાર જેવા સઘન કાર્યક્રમોના આયોજનથી તેમની વ્યવસાયિક સજ્જતા વધશે.

❖ અભ્યાસના આધારે સૂચનો (Suggestion of the Study)

પ્રસ્તુત અભ્યાસના આધારે નીચે મુજબના સૂચનો ફલિત થાય છે.

1. શિક્ષકોની વ્યવસાયિક સજ્જતાને લગતી સમસ્યાઓ દૂર કરવા માટે યોગ્ય ઉકેલ શોધવો જોઈએ.
2. શિક્ષકો પોતાના વ્યવસાયને સારી રીતે સમજે અને પોતાના વ્યવસાય માટેની જવાબદારી સમજે તે માટે શિક્ષણ ક્ષેત્રના મહાનુભાવો સાથે તેઓ સંપર્કમાં રહે તેવા પ્રયત્નો કરવા જાઈએ.
3. શિક્ષકોને શાળાઓનું વાતાવરણ પ્રેરણાદાયી, સ્પર્ધાત્મક અને પ્રેમભર્યું પૂરું પાડવું જાઈએ.
4. આચાર્યશ્રીઓએ તથા શિક્ષકોએ પોતે સક્રિય અને સજાગ બની પોતાની વ્યવસાયિક સજ્જતાને વધારે સજ્જ બનાવવા માટે સતત પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ.
5. શિક્ષકને સેમિનાર, જૂથ-ચર્ચા જેવી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લેવા માટે પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ.
6. શિક્ષકો સાથે ચર્ચા કરી તેમની વ્યવસાય અંગેની ગેરસમજ દૂર કરી શકાય.
7. શિક્ષકોને ઉત્તમ શિક્ષકોના જીવન અંગેના પુસ્તકો વાંચવા પ્રેરી શકાય.

સંદર્ભસૂચિ

અંગ્રેજી પુસ્તકો

- I. Best, J.W & Kahan, J.V. (1992). Research in Education, New Delhi: Prentice Hall India Pvt. Ltd.
- II. Kerlinger, F.N. (1996). Foundation of Behaviors Research, (2nd Ed.), New Delhi : Surjeet Publication
- III. Sidhu, K.S. (1990). Methodology of Research in Education, New Delhi : Sterling Publishers Pvt. Ltd.

ગુજરાતી પુસ્તકો

- I. આચાર્ય, એમ.ડી. (૨૦૦૯). શિક્ષણમાં સંશોધનનું પદ્ધતિશાસ્ત્ર (પ્રથમ આવૃત્તિ), અમદાવાદ: અક્ષર પબ્લિકેશન્સ, ગુજરાત રાજ્ય.
- II. દરજી, ડી.આર. (૧૯૯૭). શૈક્ષણિક માપન અને મૂલ્યાંકનની પ્રવિધિઓ (દ્વિતીય આવૃત્તિ), અમદાવાદ:યુનિવર્સિટી ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય.
- III. દેસાઈ, કે.જી. અને દેસાઈ, એચ.જી. (૧૯૯૪). મનોવૈજ્ઞાનિક માપન, અમદાવાદ: યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય.
- IV. દેસાઈ, કે.જી. અને દેસાઈ, એચ.જી. (૧૯૯૭). સંશોધન પ્રવિધિઓ અને પદ્ધતિઓ, અમદાવાદ: યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય.
- V. પટેલ, આર.એસ. (૨૦૦૯). શૈક્ષણિક સંશોધન માટે આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિઓ (પ્રથમ આવૃત્તિ), અમદાવાદ: યુનિવર્સિટી ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય.
- VI. પારેખ, બી.યુ અને ત્રિવેદી, એમ.ડી.(૧૯૭૨). શિક્ષણમાં આંકડાશાસ્ત્ર, અમદાવાદ: યુનિવર્સિટી ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય

- VII. પંચાલ, એમ. (૧૯૯૮). શિક્ષક સજ્જતાની દિશામાં, અમદાવાદ: નવભારત સાહિત્ય મંદિર, ગુજરાત રાજ્ય.
- VIII. શાહ, જી. અને પંડ્યા, કે. (૧૯૯૯). શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાન, અમદાવાદ: યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય.
- IX. શાહ, ડી.બી. (૨૦૦૪). શૈક્ષણિક સંશોધન, (પ્રથમ આવૃત્તિ) અમદાવાદ: યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય.
- X. શુક્લા, એસ. એસ. (૨૦૧૫). સંશોધન એક પરિચય. (પહેલી આવૃત્તિ), અમદાવાદ: ક્ષિતી પબ્લિકેશન.

*****

Shaikh Afifabanu M.
Ph.D. Scholar
Department of Education
Gujarat University

Copyright © 2012 - 2018 KCG. All Rights Reserved. | Powered By: Knowledge Consortium of Gujarat